

Kapittel 4

Jødedommen

I dette kapitlet skal vi lære mer om jødedommen, bli kjent med noen tekster fra jødisk tradisjon, viktige historiske hendelser, om jødedommens utbredelse og om forskjeller i forhold til kristendommen.

Kompetansemål:

- » Elevene skal kunne forklare særpreg ved jødisk tro og livstolkning
- » Elevene skal kunne finne fram noen viktige tekster og kunne drøfte og fortolke dem
- » Elevene skal kunne gi en oversikt over mangfoldet i jødedommen
- » Elevene skal kunne redegjøre for viktige historiske hendelser, for jødedommens møte med islam og for jødeforfølgelsen
- » Elevene skal kunne redegjøre for jødedommens utbredelse i dag, i Norge og i verden forøvrig
- » Elevene skal kunne beskrive og reflektere over særpreg ved kunst, arkitektur og musikk i jødedommen
- » Elevene skal kunne reflektere over forskjellen mellom jødedom og kristen tro

Hva er jødedom, og hvem er en jøde? Er jødedommen en religion slik at de som tror på den, er jøder? Er det snakk om et folk eller nasjonal gruppe, slik at man er jøde hvis man er født av jødiske foreldre uansett hva man tror på? Er det rett og slett snakk om en måte å leve på uansett hvem man er og ellers tror på?

Problemet er at vi nok må svare ja på alle disse spørsmålene, men at ingen av svarene utgjør hele svaret. Den beste måten å svare på er kanskje derfor den offisielle definisjonen:

En jøde er

- » en som er født av en jødisk mor og som ikke er gått over til en annen religion
- » eller en som har konvertert til jødedommen.

Jødedommen som religion

Her skal vi konsentrere oss om jødedommen som religion og hva som er grunnleggende i tro og livsforståelse. Vi tar utgangspunkt i en ortodoks jødisk tro selv om det finnes forskjellige retninger innenfor jødedommen.

i

Ordforklaring:

En ortodoks jøde legger stor vekt på loven og det er viktig for ham å leve etter loven.

Grunnleggende tro og tradisjon

Den jødiske bibel som er lik Det gamle testamente i den kristne bibelen, starter med fortellingen om skapelsen. Der starter også den jødiske tidsregningen. Gud skapte jorden og menneskene som bor på den, og derfor har Gud et forhold til alle mennesker. Men på grunn av opprør mot Gud, ble menneskene spredd over hele jorden og mistet kontakten med ham. Da utvalgte Gud Abraham som stamfar for et folk som Gud ville bruke for å nå fram til alle jordens slekter med sin velsignelse. Dette står i 1 Mos 12, 1-3:

Og Herren sa til Abram: Dra bort fra ditt land og fra din slekt og fra din fars hus til det landet som jeg vil vise deg! ² Jeg vil gjøre deg til et stort folk. Jeg vil velsigne deg og gjøre ditt navn stort, og du skal bli en velsignelse. ³ Jeg vil velsigne dem som velsigner deg, og den som forbanner deg, vil jeg forbanne. Og i deg skal alle jordens slekter velsignes.

Disse ordene er helt grunnleggende i jødisk tro. Gud som skapte verden, hadde utvalgt Abrahams etterkommere og gitt dem løfter og oppgaver. Gud skulle på en spesiell måte åpenbare seg for dem og lede dem som et folk.

I løftene til Abraham er blikket vendt framover. Gjennom Abrahams ætt skal Guds velsignelse nå ut til alle folk. Det er altså tale om en framtid preget av Guds godhet der menneskene vil leve etter Guds gode vilje. Det skal komme en tid og en verden preget av rett og rettferdighet. Det er særlig profetene som tegner dette framtidsbildet hvor jødefolket skal være formidlere av fredsriket. I Jes 2, 2-4 skildres dette:

I de siste dager skal det skje at Herrens tempelberg skal stå urokkelig som det høyeste av fjellene og rage over høydene. Dit skal alle folkeslag strømme.

Mange folk skal dra av sted og si: «Kom, la oss gå opp til Herrens fjell, til Jakobs Guds hus, så han kan lære oss sine veier og vi kan ferdes på hans stier. For lov skal gå ut fra Sion, Herrens ord fra Jerusalem.»

Han skal dømme mellom folkeslag og skifte rett for mange folk. De skal smi sverdene om til plogskjær og spydene til vingårdskniver. Folk skal ikke løfte sverd mot folk, ikke lenger læres opp til krig.

Dette er den messianske tid som kommer med frelserkongen, han som er den rettferdige hersker, som bringer fred over Jerusalem og Israel. Han skal føre de ikke-jødiske folkegruppene til Gud slik at de bøyer seg for Guds lov i glede og takknemlighet. Dette er grunnleggende i jødedommens framtidshåp.

Idealkongen er etter jødisk fortolkning omtalt allerede i 4 Mos 24, 7 og i den jødiske tradisjon finnes det en rekke fortolkninger av denne teksten. Samtidig finnes det en lang rekke med andre tekster som omtaler den messianske tid.

Abrahams ætt, Israelfolket, skulle ikke bare sitte og vente på at denne tiden skulle komme. De skulle allerede nå i sin egen livsførsel avspeile Guds gode vilje, det gode livet preget av harmoni med Gud og med hverandre.

I Torahen (Loven) som er jødernes navn på de fem Mosebøkene, åpenbarte Gud hva som var rett og galt gjennom alle de påbud og forbud som ble gitt der. Det var Moses på Sinai som mottok loven og som skulle sørge for at den ble husket og gitt videre. I 2 Mos 17,14 ble det sagt til Moses:

Torahruller

Herren sa til Moses: Skriv dette opp i en bok, så dere kommer det i hu, og prent det i Josvas ører!

De fem Mosebøkene er de viktigste og mest grunnleggende skriftene i jødedommen. Jødene omtaler Torahen med dyp respekt og stor kjærlighet. I tillegg kommer skriftgruppen som kalles Profetene, som omfatter Josva og Dommerne, samt Samuels- og Kongebøkene i tillegg til alle profetbøkene. Den tredje skriftgruppen kalles Skriftene som omfatter alle de andre bøkene i Det gamle testamente. Det gamle testamente i vår kristne bibel og den jødiske bibel, Tanakh, er identiske.

I jødedommen har man også en lære om at Moses ikke bare mottok den skriftlige Torahen, men også en muntlig som ble overlevert fra slekt til slekt. Denne lovtradisjonen skrev jødene ned på 200-tallet e.Kr., da mange var drevet bort fra sitt land. Den kalles Misjna. Den ble også ivrig diskutert og fortolket, og disse fortolkningen ble skrevet ned på 300-tallet. Senere, på 500-tallet, ble alt dette samlet i det som kalles Talmud. Denne skriftsamlingen har alltid hatt stor betydning for hvordan den jødiske bibelen, Tanakh, skal forstås. Den viser også hvordan de mange bud og forskrifter skal anvendes i nye situasjoner som ikke er omtalt i den opprinnelige bibelteksten. Dette har gitt grunnlag for store og lærde diskusjoner, for eksempel om man skulle tenne opp ild i huset på sabbatsdagen. Det ble vist til at ild forandrer og ødelegger verden, og på sabbaten skal man la verden være i fred (2 Mos 35, 3). I diskusjonene har man seinere spurt om elektrisitet er det samme som ild, og man har avgjort at det er det. Derfor bør man også få være i fred fra TV, PC og telefon på sabbaten.

På mange måter er det Talmud som profilerer den jødiske tro og viser tydeligst forskjellene mellom jødedommen og andre religioner.

Litt enkelt kan vi si at jødedommen begynner to steder. Det ene er ved Guds løfter til Abraham om et land, et folk og en framtid, og det andre stedet ved at Gud gir folket Torahen (Loven) gjennom Moses på Sinai-fjellet.

Kjennskapet til hvem Gud er og til hans gode vilje er helt grunnleggende i alle jøders liv. Dette samles også en noen sentrale ord fra 5 Mos 6, 4-10:

Hør, Israell! Herren er vår Gud, Herren er én. Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din makt. Disse ordene som jeg pålegger deg i dag, skal du bevare i ditt hjerte. Du skal gjenta dem for dine barn og snakke om dem når du sitter i ditt hus og når du går på veien, når du legger deg og når du står opp. Du skal binde dem om hånden som et tegn og

ha dem på pannen som et merke. Du skal skrive dem på dørstolpene i huset ditt og på portene dine.

Nå vil Herren din Gud føre deg inn i det landet som han med ed lovet dine fedre, Abraham, Isak og Jakob,..

Formidling av den jødiske livstolkningen

Troen på Gud som skaper og historiens herre preger jødernes religiøse liv. Barn og unge som vokser opp i den jødiske tro, møter den religiøse praksis særlig i hjemmet, i templet, og senere i synagogen.

Trosformidling i hjemmet

Foreldene har fått ansvar for å lære sine barn alle de ordene som Gud hadde gitt til Moses og profetene. Dette blir understreket mange ganger. Hjemmet er preget av en muntlig undervisning. Derfor blir tekster og fortellinger lært utenat. I gammel tid fantes ikke bøker eller bokruller i hjemmene. Da måtte alt læres utenat. I dag er dette annerledes og tekstene er ofte skrevet på et annet språk enn morsmålet slik at det blir vanlig å lære hebraisk for å kunne lese de gamle tekstene i den jødiske bibelen og i Talmud.

Men barn og unge lærer ikke bare den jødiske tro gjennom utenatlæring. De deltar også i hjemmets religiøse praksis knyttet til ritualer, familiefester og høytider.

I barn og unges liv er det særlig to ritualer som er viktig for familien og slekten. Det første gjelder fødselen. Alle gutter skal omskjæres når de er åtte dager gamle. Det er bestemt i Moseloven (1 Mos 17,12). Omskjærelsen er et ytre tegn på at gutten tilhører det jødiske folk og får et eget hebraisk navn som bekrefter dette. Jentene blir ført fram i synagogen og får der sitt hebraiske navn. Ved disse anledningene er det stor fest i hjemmet noe som markerer familienes og slektens jødiske identitet.

Når guttene nærmer seg 13-årsalderen, går de gjennom et eget undervisningsopplegg hvor de blir kjent med jødiske tekster og tradisjoner. Gutten er da bar mitsva (betyr pliktens sønn). Under en høytidelig markering i synagogen skal gutten gjengi tekster fra Torahen for å markere at nå er han moden nok til å kunne delta i gudstjenesten som tekstleser. Han er nå et voksent medlem av det jødiske trossamfunn og er også forpliktet til å leve etter de jødiske forskriftene.

Jenter og kvinner har ikke de samme oppgavene i den jødiske gudstjenesten. Deres viktigste oppgaver er knyttet til hjemmet. For å kunne ivareta sine oppgaver der, må de ha opplæring i de jødiske spiseforskriftene, som det er mange av, og de må kjenne til sine oppgaver knyttet til de ulike religiøse markeringene i hjemmet. Jenta er da bat mitsva (betyr pliktens datter). Opplæringen avsluttes med en overhøring i synagogen. Deretter er det stor fest i hjemmet.

Trosformidling i synagogen

Utenfor hjemmet er det i dag synagogen som er det viktigste samlingsstedet for jødene. Lenge før templet ble ødelagt i år 70 e.Kr. har det bodd jøder utenfor Israels grenser. De har bygd synagoger som samlingssted for gudstjeneste og undervisning. Men synagogen har ingen ordning for ofring av dyr. Det kan bare skje i templet i Jerusalem.

Synagogen har alltid vært viktig for de jødiske minoritetene rundt om i verden. Gjennom sine gudstjenester, høytider og undervisning bevarte jødene sin tro og identitet. Ved de fleste synagoger i dag er det en rabbiner (rabbi betyr lærer). Han er opplært til å kunne tolke de jødiske skriftene, han har ansvar for undervisningen og han leder de viktigste seremoniene ved den jødiske gudstjenesten.

Den jødiske synagogen i Oslo

Trosformidling i høytidsfeiringen.

GUD OG SKAPNINGENS HVILEDAG

Skaperens omsorg for mennesker og natur kommer til uttrykk i skapelsen og i Torahens bestemmelser om sabbatsfeiringen:

Gud velsignet den sjuende dagen og helliget den. For den dagen hvilte han fra hele sitt arbeid, det som Gud hadde gjort da han skapte. (1 Mos 2, 3).

Husk sabbatsdagen og hold den hellig. Seks dager skal du arbeide og gjøre all din gjerning. Men den sjuende dagen er sabbat for Herren din Gud. Da skal du ikke gjøre noe arbeid, verken du eller din sønn eller din datter, verken slaven eller slavekvinnen din, verken buskapen din eller innflytteren som bor i byene dine. For på seks dager laget Herren himmelen og jorden, havet og alt som er i dem; men den sjuende dagen hvilte han. Derfor velsignet Herren sabbatsdagen og helliget den. (2 Mos 20, 8-11).

Sabbaten skal fortelle om to hovedsaker. Den ene hovedsaken er at på samme måte som at Gud skapte verden på seks dager og trakk seg tilbake og hvilte på den sjuende, skal også mennesker la verden få være i fred en dag etter at de har deltatt i Guds skapergjerning i seks dager.

Den andre hovedsaken er at man ikke bare skal hvile selv, men også la alle andre få hvile. Ingen har lov til å kreve at noen, verken mennesker eller dyr skal arbeide for dem hele tiden. Derfor er sabbatsbudet blitt kalt verdens første menneskerettighetserklæring.

Jødene holder sabbaten med stor glede og takknemlighet til Gud. Hver uke kommer sabbaten uavhengig av årstidene og den eneste grunnen til at denne dagen er skilt ut, er Guds omsorg for sin skapning. Alle andre inndelinger av tiden – døgn, måned og år – kommer av skifte mellom lys og mørke og sesongene i naturen. Uken med sine sju dager har ingen annen begrunnelse enn bibelteksten. Jødene begynte med dette, og nå inndeler hele verden tiden i uker.

Foto: John Solsvik, Dagen

Sabbaten feires først og fremst i hjemmet. Sabbaten er velsignelsesdagen. Det er familiefaren som fungerer som prest i hjemmet, og en av hans viktigste oppgaver når familien samles til sabbatsmåltid, er å velsigne familiemedlemmene

sine. Dette har vært med på å bevare familien som jødedommens kjerneenhet gjennom hele historien. Det har vært sagt at grunnen til at jødedommen har overlevd tross alle vanskeligheter og katastrofer gjennom flere tusen år, ikke skyldes at jødene har holdt sabbaten, men at sabbaten har holdt fast på jødene.

Sabbaten begynner med at familien samles til et sabbatsmåltid fredag kveld. Faren leser velsignelse over barna sine og hele familien. Velsignelsen over døtrene lyder slik:

Herren velsigne deg og gjøre deg som Sara og Rebekka og Rakel og Lea.

Dette er de fire mødrene i 1. Mosebok som isrealittene stammer fra. Velsignelsen over sønnene lyder slik:

Herren velsigne deg og gjøre deg som Efraim og Manasse.

Dette var de to stammene i det gamle Israel som fikk tildelt størst landområde. Velsignelsen over hele familien er det vi kaller den aronittiske velsignelsen i 4 Mos 6, 26:

Herren velsigne deg og bevare deg. Herren la sitt åsyn lyse over deg og være deg nådig. Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred.

Gjennom navnene som nevnes holdes historien levende og personer og begivenheter blir husket.

Sabbatsmåltidet er viktig også fordi det forteller mye om jødiske matregler. De faste ingrediensene er brød og vin. Vinen kan være alkoholfri eller så uttynnet at den er nesten uten alkohol. All mat som spises både på sabbaten og alle andre dager, må være rituelt ren. Det kalles kosjer, og reglene i Torahen blir da fulgt. For det første må alt kjøtt være helt fritt for blod. Blodforbudet er et av de eldste og mest gjentatte bud som finnes. Det går helt tilbake til Noah-lovene i 1 Mos 9, 4 og gjentas mange ganger. Den viktigste listen over urene dyr, fugler og fisker finner vi i 3 Mos 11. Så er det en viktig regel som vi ikke kan lese direkte ut fra noen bibeltekst, men som utledes av teksten i 2 Mos 34, 26. Der står det at du skal ikke koke et kje i dets mors melk. Dette er blitt forstått som at man aldri skal spise kjøtt og melk/melkeretter sammen.

Arbeidspppgaver:

1. Lag en liten fortelling om feiringen av sabbaten i et jødisk hjem. Ta utgangspunkt i at du enten er en jødisk gutt eller jente i hjemmet.
2. I litteraturen finnes det også en rekke skildringer av jødernes sabbatsfeiring, særlig i litteratur fra krigen. Kan du finne frem en slik fortelling?

PÅSKEN

Den jødiske påske kalles pesach og feires en gang om året, den tiende dagen etter det jødiske nyttårsskiftet. Påskehøytiden har bakgrunn i en historisk begivenhet. Denne høytiden forteller mye om hvordan jødene forstår seg selv som Guds utvalgte folk.

Ordforklaring:

Jødene har to nyttårsfeiringer, en for det religiøse året som begynner på våren ti dager før påske, og en på høsten, ti dager før Den store forsoningsdagen. Den siste tar utgangspunkt i skapelsen, men feires til minne om da Moses fikk steintavlene på Sinai for andre gang, 2 Mos 34, og feiringen omtales i 3 Mos 23,24-25.

Bakgrunnen for påskefeiringen er beretningen om utferden fra Egypt, 2 Mos 1-18. Påbudet om å feire påskemåltidet ble gitt i 2 Mos 12, og festen skulle finne sted i hjemmet. Både maten og ritualet omkring måltidet skulle minne dem om hva som skjedde da de under store vanskeligheter tilslutt slapp fri fra Egypt.

Lammet som slaktes til bruk ved påskemåltidet, skal minne hver enkelt om det lammet som ble slaktet da Israelfolket skulle reddes fra den siste store plagen som rammet egypterne da de ikke ville la jødene få dra bort fra Egypt til det landet som var lovet Abraham. Usyret brød som er bakt av ugjæret deig av byggmel, inngår i måltidet og skal minne om betydningen av å være ren og uten synd. Noen bitre urter hører også med, det vil si grønnsaker og urter som smaker sterkt. De skal minne om at dette ikke bare er en hyggelig og pen fortelling, men levende historie om noe som også var vondt og vanskelig. I tillegg brukes en slags deig laget av epler og kanel som skal minne om den form for sand og sement som israelittene måtte bruke da de var slaver i Egypt og bygde murhus for farao. Litt saltvann skal minne om tårene som falt under all trengselen og vin blir drukket for å minne om lammets blod.

Etter at påskelyset er tent spør det yngste barnet i familien: «Hvorfor er denne kvelden annerledes enn alle andre kvelder?» Da svarer den eldste i familien: «Dette er til minne om hva Herren har gjort for meg den dagen jeg drog ut av Egypt». Dette er starten på en samtale omkring hva som skjedde den gang.

Som avslutning på måltidet hilser de hverandre med ønsket: «Neste år i Jerusalem». For alle jøder som lever utenfor Israel, er dette en påminning om at de egentlig hører til i det lovede land som en gang ble gitt til jødene.

PINSEN OG PÅMINNELSEN OM LOVEN OG BUDENE

Pinse kalles Sjavuot og betyr «Ukene» fordi denne høytiden kommer sju uker etter påske. Den feires av jødene til minne om da Israelsfolket var kommet fram til Sinaifjellet etter å ha gått gjennom ørkenen i sju uker etter utgangen fra Egypt.

Det viktigste som da skjedde, var at de fikk Torahen (Loven) åpenbart fra Gud gjennom Moses. Her finner jødene historiene, budene, lovene og forskriftene som gir veiledning for hele livet. Jødisk lærde skiller tradisjonelt mellom bud, som betyr forpliktelser foreldre gir til barn for at de skal føle seg verdsatt og få noe å vokse gjennom, lover, som er slike som alle samfunn må ha, for eksempel «Du skal ikke stjele» og forskrifter som er regler for å skille Israelsfolket fra andre folk, eksempelvis omskjærelsen.

Når jødene feirer denne høytiden er det tradisjon for å våke om natten for å studere Torahen. En annen tradisjon er å spise melkeprodukter for å bli minnet om løftet om et land som «flyter av melk og honning», les 2 Mos 13, 5.

Ordforklaring:

Uttrykket «flyter av melk og honning» er hentet bl.a fra 2 Mos 13,5 og er et bilde på fruktbarhet og brukes om det landet Israelsfolket skulle vandre inn i etter utgangen fra Egypt.

DEN STORE FORSONINGSDAGEN – JOM KIPPUR

Gud som dommer og far

Dette er den helligste dagen i året for jødene. Den kommer på den tiende dagen i den sjuende måneden. I 3 Mos 16 står det om hvordan øverstepresten skulle lede høytidsfeiringen da helligdommen var der og ofringene ble foretatt. Nå er det ingen helligdom eller ofringer lenger, men bønnene om forsoning og tilgivelse fra Gud er kommet i stedet.

Synagogen er gjerne fullsatt den dagen, og det er vanlig å gjennomføre 25 timers total faste. Fra gammelt av var dette dagen da alle israelittene skulle gjøre opp i forholdet mellom seg selv og Gud. Samtidig understrekes det at ingen kan gjøre opp med Gud før man har gjort opp med sine medmennesker. Oppgjøret med andre mennesker begynner ti dager før. Jødene markerer da sitt nyttår (etter 3 Mos 23, 24-25). Dagen er en hviledag preget av bønn, oppgjør og tilgivelse. Meningen er at de påfølgende dagene før Forsoningsdagen skal brukes til å be sin neste om tilgivelse for onde og dumme ting man har sagt eller gjort, og til tilgi sin neste de samme tingene. Da først er man klar til å møte Gud i synagogens bønner på Forsoningsdagen.

For jødene er Gud ikke bare dommer, men også den store familiefar for alle Israels sønner og døtre. Og en god far vil aller helst at det skal være et godt forhold mellom barna hans.

LØVHYTTTEFESTEN – DEN STORE FESTUKEN

Et folk på vandring

Løvhytttefesten kommer fem dager etter den store forsoningsdagen. Den varer en uke og preges av glede og fest. I 3 Mos 23,42-43 står det at løvhytter skal bygges for å minne om at Israelsfolket måtte bo i midlertidige boliger under hele den lange ørkenvandringen etter at de hadde gått ut av Egypt og før de kom inn i det landet som skulle være deres hjemland. Derfor har Løvhytttefesten stor betydning for det jødiske folk. I store deler av sin historie har måttet bo så å si uten fast adresse før den store vandringen tilbake til Israel begynte på slutten av 1800-tallet.

Jødene hadde ikke noen fast adresse under ørkenvandringen, og de mistet den også senere da de måtte være 70 år i eksil i Babylon. Etter de store krigene år 66-74 e.Kr. og år 132-135 e.Kr. begynte den svært lange eksiltiden for det jødiske folk. Da var de et folk på vandring.

Forberedelse til løvhytttefesten

Under løvhyttfesten bygger jødene gjerne en løvhytte i hagen eller på verandaen. På den måten vil de levendegjøre sin egen historie både for barn og voksne. Når det er mulig, har gjerne familien sine fellesmåltider i løvhytten. De to første dagene i høytiden skal man ikke arbeide, men ha tid til felleskap og fest.

TEMPELVIELSESFESTEN - HANUKKA

Hellig liv uten den gamle helligdommen

Hanukka feires til minne om at tempelet i Jerusalem ble gjeninnviet år i 164 f.Kr. Tempelet var blitt misbrukt av dem som den gang okkuperte landet og hadde reist et alter for den greske guden Zeus inne i tempelet.

Festen er ikke omtalt i jødernes bibel, Tanakh, men i Talmud. Bare ca. 200 år senere, i år 70 e.Kr., ble tempelet i Jerusalem helt ødelagt av den romerske hæren. Jødene måtte nå prøve å leve uten tempelet som sentrum for sin gudstjeneste. For mange jøder er denne festen både et minne om hva som skjedde da tempelet ble tatt tilbake og innviet på ny og samtidig uttrykker den et håp om at tempelet igjen skal bygges opp og bli innviet enda en gang.

Modell av tempelet på Jesu tid

Arbeidsoppgaver:

1. Hvilken rolle og betydning har Abraham i jødisk tro?
2. Hvorfor er Moses så viktig i jødedommen?
3. Gi en kort beskrivelse av jødedommens framtidshåp?
4. Hvilke bøker tilhører den jødiske bibel?
5. Hvilke skrifter er Misjna og Talmud?
6. Hva er forskjellen mellom tempelets og synagogens betydning i jødedommen?
7. Hva er bar mitsva og bat mitsva?
8. Kva tror du sabbaten betyr for en jødiske familie?
9. Hva er viktig under den store forsoningsdagen (Jom Kippur)?
10. Hvorfor feirer jødene løvhyttfesten?

Jødedommens historie og utbredelse i dag

Jødedommens eldste historie går fram til ødeleggelsen av Jerusalem og templet i år 70 e.Kr. Kildene til denne historie finnes bl.a. i den jødiske bibel (Tanakh). Mest kjent er likevel Makkabeerbøkene som bl.a. omtaler jødernes opprør (167-164 f.Kr.) mot den gresk-syriske okkupasjonen av Jerusalem.

Under romersk herredømme

Etter ødeleggelsen av templet ble mange jøder drevet bort fra sitt land. Enda verre ble det etter det jødiske opprøret i 132-135 e.Kr. under Bar Kochbas ledelse. Opprørerne hyllet ham som jødernes frelser, som en Messias. Romerne slo ned opprøret med hard hånd. Da ble hele landområdet som kalles Judea, lagt øde. Omkring 500 000 jøder ble drept eller solgt som slaver. De som ble værende igjen, slo seg ned i Galilea. En kort tid var det forbudt med omskjærelse, sabbatsfeiring og ordinasjon av rabbinere. Etter hvert ble det lempet på disse anti-jødiske lovene, og jødene fikk være mer i fred. Da vokste det fram lærde rabbinerskoler både i Galilea og i Babylon. Det var i denne perioden fram til ca. 600 e.Kr. at Talmud ble samlet og jødedommens egenart ble tydelig.

Den romerske keiser, Konstantin, (keiser 306-337) gav kristendommen en særstilling i det romerske riket. Da kom jødedommen under et nytt press fra styresmaktene. Det førte til at mange jøder stadig var på vandring.

Men allerede før dette hadde jødedommen spredd seg langt utover grensene til det romerske riket. Fra gammelt av (fra 586 f.Kr) ble det bortført jøder til Det babylonske riket (dagens Irak-Persia). Derfra vandret de videre til India og Kina. Fra 500-tallet f.Kr. hadde det bodd mange jøder i Egypt. Disse vandret sørover på Den arabiske halvøy og videre til Etiopia.

Under islamsk styre

Det religiøse og politiske bildet kom til å endre seg sterkt da islam vokste fram som religiøs og politisk makt. Allerede da Muhammed vant herredømme i Medina (622 e.Kr.), kom han i konflikt med jødene som ikke vil gå over til islam. De godkjente ikke hans åpenbaringer og nytolkning av jødernes bibel. Samtidig søkte Muhammed å inngå fred med jødene i Medina, for han trengte deres støtte i krigen mot Mekka.

I årene fram til 711 erobret islam Nord-Afrika og deler av Spania. De erobret hele det kristne Midt-Østen og kom helt nord til Kaukasus. Østover bredte de seg til Persia og India. Store kolonier med jøder kom nå under islamsk styre. Det var få jøder som konverterte til islam. De som holdt fast på sin jødiske tro, ble aldri så mange at de representerte noen trussel for de islamske herskerne. Men jøder og kristne ble pålagt en særskatt, og de fikk ikke lov til å påvirke andre til å forlate den islamske tro. Bygging av nye synagoger eller reparasjon av gamle ble også begrenset. Til gjengjeld fikk de ordne sitt private religiøse liv slik de ønsket.

Under det muslimske herredømme vokste det fram jødiske sentra, særlig i Spania og i det persiske området. Dette var en gullalder for jødisk tro og filosofi. En av de mest kjente fra den spanske perioden var troslæreren og filosofen Maimonides. Han het egentlig Mosje ben Maimon. Han ble født i Spania år 1135 og døde i Egypt eller kanskje Tiberias i Israel år 1204. Klassisk jødisk tro og lære i dag er påvirket av det han har skrevet.

Jødene i Spania levde side om side med muslimer og kristne fram til 1492 da de fikk valget mellom å konvertere til kristendommen eller bli landsforvist. De fleste valgte det siste og bidrog dermed til å øke antallet jøder andre steder i verden, først og fremst i Nord-Afrika og Tyrkia.

Den jødiske filosofen Maimonides

Under kristent styre

Da kristendommen ble statsreligion i det romerske riket, opplevde jødene i Europa at kirken gav en rekke forbud som skulle hindre konvertering til jødedommen. Jevnt over fikk jøder likevel leve sitt eget liv, og de slo seg ned i en rekke byer i Tyskland og Frankrike. Men fra 1000-tallet skjedde det en forverring. Ikke minst var korstogene med på å skape en vanskelig situasjon. Det brøt ut massehysteri som resulterte i at jøder i en rekke byer i Tyskland, Frankrike og Spania ble forfulgt og drept dersom de ikke ville omvende seg til kristendommen.

Fra 1200-tallet og utover opplevde jødene en økende trussel, og en lang rekke falske beskyldninger ble rettet mot dem. De fikk skylden for Svartedauden i årene 1348-1350, de ble anklaget for å begå ritualmord og krenke nattverdsbrødet i kirken og de ble karikert som grådige gribber i pengesaker.

Situasjonen endret seg ikke til det bedre under reformasjonsårhundret (på 1500-tallet), og mange jøder flyttet østover hvor de ofte levde svært isolert. Slik ble et eget talespråk som kalles jiddisk, utviklet. På 1600-tallet opplevde jødene store forfølgelser i Øst-Europa, og man regner med at kanskje 100 000 jøder ble drept.

På 1700-tallet vokser det fram et nytt kulturelt klima i Europa. Det er opplysningens og romantikkens tid. Det blir mindre av forfølgelser og massakrer, men holdningen til jødene er fortsatt negativ hos mange av datidens filosofer. De ble anklaget for overtro, og de passet ikke inn i den romantiske tenkningen som hyllet nasjonenes ånd og karakter, for jødene hadde ikke noe land. Men hos noen filosofer vokste det på denne tiden fram en større vektlegging på en juridisk tenkning som fremmet likhet for loven. Også en ny forståelse for religionsfrihet og toleranse slo gradvis gjennom. Dette kom etter hvert til å få betydning for jødernes stilling i Europa.

For mange ble USA det lovede land som et fristed for alle religiøse minoriteter i Europa. Mange jøder benyttet seg derfor av denne muligheten.

Raseteori og innvandring til Israel

På 1800-tallet vokste det fram et jødehat som var begrunnet i raseteorier. Man søkte å begrunne det vitenskapelig at jødene var en egen rase med bestemte negative karaktertrekk. Dette førte til en ny type antisemittisme som skulle slå ut i full blomst under nazismens styre i Tyskland fra 1933-1945. Da krigen kom, søkte nazistene i alle de okkuperte landene å utrydde jødene, og 6 millioner jøder ble drept. Det er dette som kalles holocaust som betyr «brennoffer».

Fakta:

Uttrykket antisemittisme kom i bruk i Tyskland omkring 1880 og erstattet uttrykket jødehat.

Allerede i siste halvdel av 1800-tallet hadde jødene begynte å vende tilbake til Israel. Det antisemittiske presset i Europa hadde ført til at mange ikke fant noen framtid der. Den jødiske forfatteren Theodor Hertzl (1860-1904) skrev boken Jødestaten i 1896 og oppfordret jødene til å opprette sin egen stat i det gamle Israel. Da siste verdenskrig var slutt i Europa i 1945, var det fortsatt jøder som hadde overlevd forfølgelsen og konsentrasjonsleirene. Mange av disse søkte til Israel. Med støtte fra FN ble det staten Israel opprettet i 1948.

Fra Holocaust-museet i Jerusalem. Bilder av jøder som døde i konsentrasjonsleirene

I årene etter krigen fikk jødene stor sympati. Staten Israel utviklet seg til et moderne demokrati, men i Midt-Østen ble det samtidig skapt et betydelig flyktningproblem. Mange araberne som bodde i Israel, flyktet til andre araberstater, og de godkjente ikke den nye staten for jødene. Det har skapt en vedvarende konflikt som ennå ikke er løst. De spenninger og kriger som har vært der etter 1948, har gradvis ført til at Israel som stat har mistet mye av den sympatien som de fikk etter holocaust. Dette har også skapt grobunn for at det gamle jødehatet, antisemittismen, har vokst fram både i den muslimske verden og i deler av den vestlige verden.

Jøder i verden i dag (2010) og land med over 100.000 jøder.

Hele verden	ca. 14,4 mill.
Israel	ca. 5,7 mill.
USA	ca. 5,3 mill.
Frankrike	483.500
Canada	375.000
Storbritania	292.000
Russland	205.000
Argentina	182.000
Tyskland	119.000
Australia	107.000

I de muslimske landene i Midtøsten bodde det tidligere ca. 1 million jøder. De fleste av de har flyktet til Israel og USA.

Arbeidsoppgaver:

1. Hvorfor ble det konflikt mellom romerne og jødene?
2. Maimonides var en kjent troslærer. Lag en liten fortelling om hans liv.
3. Skriv ned hva du vet om korstogene. Hvorfor skapte korstog-begeistring en problemer for jødene?
4. Kan du finne fram flere opplysninger om jødene i Øst-Europa.
5. Hva preget opplysningstidens syn på jødene?
6. Hvordan kommer antisemittiske oppfatninger og holdninger til uttrykk?
7. Finn fram flere opplysninger om antisemittismen i Europa i dag. Bruk internett.

Jødene i Norge

Det har aldri vært mange jøder i Norge. Landet lå for langt utenfor sentrum og har sjelden vært det første stedet man ønsket å slå seg ned. Allikevel ble et gammelt forbud mot å la jøder få komme til Norge gjentatt og grunnlovsfestet i 1814. Dette ble opphevet i 1851 etter at blant andre Henrik Wergeland hadde engasjert seg sterkt mot denne uretten.

På 1850-tallet kom det noen få jøder til Norge fra Vest-Europa. I 1865 var det kun 25 jøder i landet. Senere på 1880-tallet kom det flere fra Øst-Europa mest på grunn av den økende antisemittismen. Innvandringen økte fram mot første verdenskrig. I år 1900 var det 642 jøder her, i 1910 hadde det økt til 1045 og i 1920 var det 1457.

I 1892 var det nok jøder i landet til å opprette en synagoge i Oslo. I 1925 kom synagogen i Trondheim. Dette er verdens aller nordligste jødiske synagoge.

I 1930-årene kom det et tilsig av flyktninger fra Nazi-Tyskland. Under den tyske okkupasjonen (1940-1945) ble jødene en forfulgt minoritet i Norge. Jødene var de første i Norge som fikk beslaglagt sine radioapparater – et halvt år før resten av befolkningen. I januar 1942 fikk alle norske jøder et J-stempel i passet. 25 oktober samme år ble alle mannlige jøder over 15 år tatt av norsk politi og plassert i en fangeleir i påvente av transport, og 26. november ble resten av jødene – kvinner, barn og eldre tatt ut av hjemmene sine med makt og transportert til utryddelsesleirer i det okkuperte Polen.

Til sammen 768 norske jøder ble tvangsutsendt på denne måten. 27 av dem overlevde.

Disse handlingene var beordret av de tyske nazi-myndighetene, men arrestasjonen ble utført av norsk politi og norske nazister. Noen jøder klarte å berge seg ved å flykte over grensen til Sverige eller til England med båt.

Det kom noen jøder tilbake Norge etter krigen. Antall jøder tilsluttet det jødiske trossamfunn var i 1992 bare 1167 personer. Senere er tallet gått ned til 819 personer i 2011. I tillegg er det en del jøder som ikke er tilsluttet det jødiske trossamfunn. Totalt bor det ca. 1300 jøder i Norge i dag, de fleste i Oslo-området, noen i Trondheim og ellers spredt rundt i landet. Religiøst er de organisert i Det Mosaiske Trossamfunn, og Norge har en egen sjefsrabbiner.

Det er mange av de norske jødene som i dag opplever at det er en voksende antisemittisme i landet. I den senere tid er det lagt fram flere rapporter som dokumenterer dette. Samtidig forsøker både politiet og kirkelige myndigheter å ta et oppgjør med sin passive holdning og lydighet overfor nazimyndighetene da jødene ble sendt til Tyskland under krigen.

Arbeidsoppgaver:

1. Finn fram flere opplysninger om Henrik Wergelands kamp for jødene.
2. Hvorfor tror du antisemittismen er økende i Norge i dag?
3. Diskuter hvordan vi kan motvirke antisemittisme i dag.
4. Drøft hvilke holdninger og oppfatninger dere har av jødene. Er noe av dette negative fordommer?

Jødedom i mange utgaver

Mange jøder er i dag det vi kaller verdslige jøder. De er ikke tilsluttet noe jødisk trossamfunn. Allikevel vil de ta vare på jødisk kultur, tradisjon og historie. Jødene rundt omkring i verden trenger ikke skille seg ut fra den øvrige befolkningen. Det går ikke an å se på jødene at de er jøder. Indiske jøder ser ut som indere, og franske jøder ser ut som franskmenn

Vi ser dette kanskje aller tydeligst i Israel i dag. Innbyggerne kommer fra mange forskjellige land. Der er jøder fra Russland og Etiopia, England og Jemen og de lever med sine gamle tradisjoner, klesmoter, matvaner osv. De er imidlertid sammen om å bygge og verne sitt eget land, enten de er troende eller ikke-troende.

Ulike retninger innen jødedommen

ORTODOKSE JØDER

Dette er den store hovedgruppen av troende jøder. Gjennom historien har de søkt å bevare sin egenart, og de var dominerende blant jødene i Øst-Europa og i den muslimske verden. I dag er de sterkt representert blant jødene i Israel og i USA.

De ortodokse jødene legger stor vekt på Torahen, både den skrevne og den muntlige. Det er viktig for dem å leve slik loven krever. De mest konservative kalles ultraortodokse. De konsentrerer seg helt og fullt om studier av Torahen. De engasjerer seg lite i samfunnet omkring dem. I Israel gjenkjennes de på klesdrakten og hårkrøllene ved ørene.

Ortodoks jøde i bønn ved rester av tempelmuren

De mer moderne ortodokse jødene, som utgjør den største gruppen, går i vanlige klær og er engasjert i utdanning og samfunnet omkring dem, men de holder seg til jødiske lover og forskrifter som bestemmer livsrytmen i hjemmet og i synagogen.

REFORMJØDEDOM

Jøder som tilhører denne retningen finnes først og fremst i USA og regnes å utgjøre ca. 1,2 mill. De har ønsket å tilpasse den jødiske tradisjon til en mer moderne kultur og har forkastet mange nedarvede tradisjoner. Det viktigste for dem er troen på en gud og de moralske bud som kan gjelde for alle mennesker. De feirer sine gudstjenester på sitt moderne språk, menn og kvinner kan sitte sammen i synagogen, og de har kvinnelige rabbinere. De er sterkt engasjert i staten Israel, men de er lite representert i den israelske befolkningen.

KONSERVATIV JØDEDOM

De som tilhører denne retningen, synes at reformjødene går for langt i sin tilpasning til den moderne kultur. De ønsker å bevare mer av den jødiske tradisjonen. Noen endringer har likevel vært nødvendige for at en kunne leve på en naturlig måte i det moderne samfunnet, men endringene må kunne forsvares ut fra deres jødiske bibel og deres tradisjon. De fleste som tilhører denne retningen, bor i USA eller Europa. I USA er det så mange som ca. 1,5 mill. som tilhører denne retningen. De er også representert i Israel.

Arkitektur, kunst og musikk

Etter at templet ble ødelagt, ble synagogen det viktigste samlingsstedet for jødene. Det finnes ikke bare én måte å bygge en synagoge på. Byggestilen har endret seg med tid og sted. Noen steder minner den om en kirke, andre steder om en moske og atter andre steder er den som en moderne bygård.

Innvendig er ofte synagogene like. Der er et torahskap hvor torahrullen oppbevares. Der er en lesepult for skriftlesning og preken. Utsmykningen ellers er preget av billedforbudet som forbyr avbildning av det guddommelige. I stedet finnes det en rekke symboler, for eksempel davidsstjernen, den syvarmede lysestaken og hebraiske bokstaver.

I synagogegudstjenesten foregår det vekselsang mellom kantor (forsanger) og menigheten. Det er laget en rekke melodier til ulike typer vekselsang. Tekstlesningen har gjerne også en framføringsform som minner om sang.

Utenom gudstjenesten finnes det rike og varierte musikktradisjoner som avspeiler miljøet de er blitt til i. Når jødene var på vandring, tok de med seg musikken og spredte den til mange land.

Arbeidsoppgaver:

1. Hva kjennetegner hovedretningene innen jødedommen i dag?
2. Finn fram bilder av interiøret i den jødiske synagogen i Oslo. Kan du beskrive interiøret og hva det symboliserer?

Jødedommens syn på andre religioner

Jødedommen har i store deler av sin historie vært undertrykt av andre, og de har ofte vært truet til å forlate sin tro. Det har satt sitt preg på jødernes oppfatning av andre religioner. Forfølgernes religion blir aldri attraktiv. Blant ultraortodokse jøder i Israel i dag er det ofte stor motstand mot kristen misjonsvirksomhet. Samtidig er det religionsfrihet i staten Israel, og det er tillatt å drive kristen misjon.

Jødene har heller ikke prøvd å vinne andre for sin tro. De har ikke drevet misjon. Samtidig tror jøder på en skaper som har skapt alle mennesker. Utvelgelsen av Abraham og løftet om at alle jordens slekter skal bli velsignet gjennom ham, blir sett på som svært viktig. Men det er først når den messianske fredstiden kommer, at Guds lov skal bli attraktiv for alle folk. Folkene skal da selv søke å få del i den kunnskap og innsikt som er åpenbart i Guds lov. Når dette skal skje og hvordan det skal skje, har vært diskutert blant jødene opp gjennom hele deres historie.

Forskjeller mellom jødedommen og kristendommen

Jødedommen og kristendommen er nær beslektede religioner. De har begge sin bakgrunn i en felles kilde, Det gamle testamentet. Det avgjørende skille mellom dem dreier seg om forståelsen av Jesus. Var Jesus den frelserkongen (Messias) som profetene i Det gamle testamentet profeterte om – som Gud hadde lovet skulle komme, eller er denne frelserkongen ennå ikke kommet? Noen jøder mente av Jesus var Messias. Messias er den mest vanlige tittelen de brukte og fortsatt bruker om frelserkongen («Messias» betyr den som er salvet). På gresk, som Det nye testamentet er skrevet på, blir «Messias» oversatt med ordet «Kristus». Jesus er Kristus. De jødene som trodde på Jesus som Messias, ble kalt «kristne». Disse åpnet forsamlingene sine for ikke-jøder fra alle folkegrupper. Slik ble den kristne kirke til. I dag omfatter kirken mennesker fra alle kanter av jorda.

De fleste jødene tror ikke at Jesus var Messias, og de venter fortsatt på Messiaskongen. Da jødene utformet jødedommen etter at templet ble ødelagt i år 70 e.Kr., fikk den sitt særegne preg slik det kommer til uttrykk i skriftsamlingen som ble kalt Talmud.

VERDEN OG VIRKELIGHETEN

I likhet med kristendommen opererer jødedommen med en begynnelse – skapelsen, en fortsettelse – historien – og et fullkomment mål – det evige Guds rike. Forskjellene oppstår når konsekvensen av syndefallet skal trekkes inn i synet på menneskets situasjon i verden. Den kommer også til uttrykk når Guds rike skal beskrives som et frelsesrike. I kristendommen bygger frelsen på Jesus død og oppstandelse.

I både jødedommen og kristendommen omfatter verden mer enn det menneskene kan se og ta på. Det tales om en materiell synlig verden og om en åndelig usynlig verden. Både det synlige og det usynlige er skapt av Gud, og alt er opprettholdt av ham.

HVEM VAR JESUS?

Det store skillet mellom kristendom og jødedom dreier som om spørsmålet hvem Jesus var (og er). Jødedommen som selvstendig religion ble til blant de jødene som ikke trodde at Jesus var Messias. De avviste de kristnes syn at Jesus oppfylte Messiasprofetiene i Det gamle testamentet. Da Paulus på sine misjonsreiser møtte jødene i synagogen, ble alltid dette det store spørsmålet: Var Jesus Guds Messias (les Apg 9, 19-22).

I dag er det stadig flere jøder som interesserer seg for Jesus og den betydningen han fikk. Han var jo jøde, levde som jøde og tolket de jødiske skriftene. Samtidig kom han til å utøve en veldig innflytelse på ettertiden som opphavsmann til den kristne kirke. Det er nå et økende antall jøder som begynner å tro på Jesus som Messias, og samtidig fortsetter å overholde jødiske bud og tradisjoner. Disse kalles «messianske jøder». De danner gjerne egne menigheter. I Israel finner vi et økende antall slike menigheter.

TROR KRISTNE OG JØDER PÅ SAMME GUD?

Vi konkluderte med at det ikke er mulig å si at kristne og muslimer tror på den samme gud (se kap 5, s. 108). Kan vi derimot si at jøder og kristne tror på samme gud? Begge religionene tror på Gud i Det gamle testamentet. Det er GTs Gud som er den ene og sanne Gud. Derfor lærer begge religionene om Gud at han er skaperen, opprettholderen, lovgiveren og den som skal dømme verden. Han er hellig framfor noen, derfor er han fullkomment rettferdig, kjærlig og nådig.

I tillegg tror kristne at også Det nye testamentet har ting å si om Gud som ikke nødvendigvis er like klart uttrykt i GT. Det nye ved NTs åpenbaringer om Gud, er at han tydelig presenteres som treenig – noe vi bare vagt kan skimte i GT. Ellers forteller NT at den andre personen i guddommen, Guds Sønn, ble menneske i Jesus. Enkelte tekster i GT lar oss ane denne kombinasjonen av guddom og

menneske – for eksempel omtaler profetiene en som kalles «Menneskesønnen» - Daniels bok kap. 7,13-14. Denne Menneskesønnen er både menneske og guddom. Jødedommen avviser imidlertid at Jesus kan ha oppfylt slike profetier.

I begge religionene heter det at det finnes bare én gud. Polyteismen avvises. Noen jøder vil imidlertid si om treenighetslæren at den er uttrykk for polyteisme.

Vi kan si at gudsbildet i de to religionene overlapper hverandre på svært mange punkter, men skiller lag når det gjelder treenigheten og troen på Jesus.

MENNESKESYNET

Begge religionene lærer at mennesket er både kropp og ånd, og begge lærer at mennesket er skapt i Guds bilde. Det betyr at mennesket kan tenke og snakke på en annen måte enn dyrene. Mennesket er et personvesen liksom Gud. Derfor er mennesket i stor grad gitt en fri vilje og et tilsvarende ansvar for sine gjerninger. Mennesket er dessuten kalt til å være Guds forvalter (visekonge) over jorda. Det er den gammeltestamentlige forståelsen av mennesket som skapt i Guds bilde som er grunnlaget for tanken om det høye menneskeverdet og at alle mennesker er likeverdige. Disse sidene ved mennesket vektlegges både i jødedom og kristendom. Det er dette menneskesynet som danner grunnlaget for menneskerettighetene.

Når det gjelder syndefallet, betrakter ikke jødedommen dette som like skjebnesvangert som kristendommen gjør. Mennesket betraktes ikke som født med en syndig natur og er ikke skyldig fra fødselen av, men er født godt. Mennesket evner egentlig å gjøre det gode om man bare anstrenger seg tilstrekkelig. Likevel synder alle mennesker. De fleste kristne trossamfunn mener at barnet er født med en syndig natur og har del i menneskeslektens syndeskyld. Paulus sier at vi mennesker er «av naturen» under Guds dom (Ef 2,3). Av natur betyr at menneskene er under syndens makt og syndens dom gjennom sin fødsel.

HVA ER FRELSE?

Tradisjonelle ortodokse jøder venter at Messias skal komme og opprette et evig rike som skal inkludere alle som vil ta imot ham. Da blir det fred på jorden. Landet Israel blir av mange jøder forstått som en forløper til det evige Gudsriket. Noen tror på en legemlig oppstandelse til evig liv for de rettferdige, mange gjør det ikke. Jødedommen er – til forskjell fra kristendommen – mer usikker i dette spørsmålet. De urettferdige – både jøder og ikke-jøder – blir dømt, men bare til en avgrenset straff, ikke til evig fortapelse. Straffen blir forstått mer som en renselse (skjærsild) og ikke som en evig gjeldende dom.

HVORDAN OPPNÅ FRELSEN?

Gud har gitt jødene Torahen med alle dens bud og forpliktelser. Dermed har han gitt dem en særskilt rolle blant folkeslagene som oppfyller av Guds lov i sin helhet. Denne oppgaven har ikke Gud gitt andre folk. For andre folkegrupper gjelder det å leve moralsk og rettferdig. De som gjør det, vil sammen med de rettferdige blant jødene få del i freden i Messiasriket når Messias kommer. Det er derfor ikke nødvendig for jødene å drive misjon. Men ikke-jøder som ønsker å gå over til jødedommen, får lov til det. Da må de la seg omskjære og holde budene i Loven.

Liksom i kristendommen vektlegger man bønn om tilgivelse og soning for synden. Ingen makter å oppfylle Loven uten feilskjær. Dette blir spesielt understreket ved feiringen av Den store forsoningsdagen hver høst. I gammel tid bar man fram dyreoffer i templet som soning for synden. Etter templets ødeleggelse i år 70 e.Kr. ble soningen avgrenset til bønn om tilgivelse og til et krav om gjøre noe godt som en erstatning for det gale man hadde gjort. I kristendommen er soningen knyttet til Jesu Kristi liv, lidelse og død. Jesu betaler for alle de syndene som menneskene hadde gjort med sitt eget liv. Han døde ikke på grunn av sine synder, men fordi han tok på seg hele menneskeslektens synd, les 1 Joh 2, 2.

ETIKKEN

Jødisk etikk i samsvar med Moseloven og forskriftene i Talmud er svært detaljert. Det finnes regler for mange ting man må passe på å gjøre, eller ikke gjøre, i dagliglivet. Det gjelder ikke minst regler knyttet til ren og uren mat, og hva en kan gjøre og ikke gjøre på Sabbaten. Sammenlignet med kristen etikk er jødisk etikk mye mer detaljert.

Til forskjell fra kristen etikk inkluderer Moseloven også visse straffebestemmelser. Disse blir likevel bare i liten grad praktisert, og eventuelt bare innen synagogene og i familiene. Staten Israels straffelovgivning tar ikke hensyn til straffebestemmelser i Moseloven. Dødsstraff – som foreskrives i Moseloven for en rekke synder – er avskaffet. Likedan er lovene for dyreoffer avskaffet, eller rettere sagt videreført i mer overført betydning som i forskrifter for lovprising, bønn og faste.

I likhet med kristen etikk opererer jødisk etikk med visse grunnleggende holdninger og normer. Det gjelder det dobbelte kjærlighetsbudet (5 Mos 6:5 og 3 Mos 19:18), som også Jesus framhevet (Matt 22:37-40). Det gjelder Den gylne regel, som vi finner både i Bergprekenen (Matt 7:12) og i Talmud: «Gjør ikke mot din neste noe du ville mislike dersom det ble gjort mot deg. Dette er hele loven. Resten er kommentarer.» (Talmud Shabbat, 31a).

Som før nevnt, bygger både jødisk og kristen etikk på det grunnleggende syn at alle mennesker er skapt i Guds bilde og dermed likeverdige. En opererer derfor med likhet for loven – loven gjelder alle i samme grad, og like lovbrudd må straffes likt.

Arbeidsoppgaver:

1. Les Apg 4,5-12 som er Peters tale til rådsherrerne i Jerusalem. Hva er hovedpoengene i Peters tale? Hvorfor reagerer de så sterkt på Peters tale?
2. Hva er forskjellene mellom jødedommens og kristendommens syn på syndefallet?
3. Hva er lovens hensikt i jødedommen og i kristendommen?
4. Hvorfor driver ikke jødedommen misjon?
5. Hvem er «de messianske jødene»?